

dan die van Eline Vere of Annie de Boogh. En vele van de bezwaren, die onzerzijds tegen de psychologische literatuur bestaan, gelden hier in mindere mate. Als ge b.v. de bijzonder artistieke uitgave van „Een Mei van Vroomheid“ (Van Dishoeck, Bussum) met haar fijn typeerende illustratie in de hand neemt, is uw eerste impressie, dat ge hier (Roemsch-) christelijke kunst te genieten krijgt. Nu is dat natuurlijk niet altijd het geval; verschillende passages uit de onderscheiden werken kan een christelijke opvoeding niet accepteren en de eisch tot voorzichtigheid, die ik reeds herhaaldelijk stelde, geldt ook ten opzichte van deze kunst. Zeker mogen de bijzondere verdiensten, die zij heeft, ons niet blind maken voor de gebreken en de reserve, die ik voortdurend bepleitte, als de vraag naar waardeeringsmogelijkheid aan de orde kwam, is ook hier weer evenzeer voorwaarde. De geheele moderne kunst blijft gevaarlijk terrein, dat niet zonder meer door een ieder mag worden betreden. Maar ik moet toch ook zeggen, dat deze Vlaamsche kunst, warm en gloedvol in haar natuurvisie, fijn in haar conceptie, evengoed als ons psychologisch proza, scherp in haar ontleding van de Vlaamsche volksziel literair heel hoog staat en als zodanig een belangrijk moment is in onze Nederlandsche letterkunde. En ten tweede, dat verschillende minder gewenschte passages, door de naïveteit, die uit alle verhoudingen spreekt, in hun invloed geheel anders zijn, dan gelijke tooneelen uit onze naturalistische romans.

Moeten we dan in onze christelijke opvoeding haar plaats inruimen? Ter beantwoording van deze vraag verwijs ik naar alles wat ik daaromtrent reeds in m'n vorige artikelen zeide. Ik geef die gedachten elken christelijken paedagoog in ernstige overweging.

Naschrift. Dankbaar voor de verschillende waardeerende brieven, die ik naar aanleiding van deze artikelen ontving, verzoek ik degenen, die mij omtrent een en ander nadere inlichting hebben gevraagd eenig geduld te willen oefenen. Ik hoop tijd te vinden hen allen te beantwoorden. Den briefschrijver, die mij vroeg of ik bereid ben, ook op andere vragen de literatuur betreffende nader in te gaan, antwoord ik: indien mogelijk, gaarne.

Amsterdam.

C. TAZELAAR.

(Wijl de gecorrigeerde drukproef van m'n vorig artikel op de post zoek raakte, moest het stuk on-gecorrigeerd worden opgenomen. Enkele stylistische onzuiverheden gelieve men daarom te veronachtzamen.)

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN.

Transsylvanië en Roemenië.

VII.

In den militairen auto van den Schotschen officier en onder diens geleide langs een stoffigen weg van veertig mijlen, passeerde de Commissie de nieuwe grens en kwam te Nagy-Vár (Gross-Wardein) de eerste stad van het gebied, dat door Zevenbergen moest worden afgestaan aan Roemenië. Zij is zoo lief gelegen aan een rivier met snellen stroom van wege het heuvelachtig landschap. Thans is het eene belangrijke basis voor Roemeensche strijdkrachten ter bezetting van de grens. De heeren hadden zich te vervoegen bij den militairen Commandant; hunne papieren bij hem in te leveren, en van hem alleen konden zij plaatsen krijgen voor logies en voor den trein. Overal militair vertoon! De Schotten zochten en vonden den gereformeerden dominee en vroegen dezen naar den welstand van zijn volk. Het was hier als in Pressburg! Verbanning; vrijwillig exiel; belemmering van de samenkomst der gemeente; vreeze en wanhoop in bijna elk gezin! Na wat spijs en goeden raad te hebben gegeven, vertrokken zij in gezelschap van den Schotschen militair naar Kolozsvár.

Kolozsvár was het einddoel van hun reis. Daar deden ze de onaangename ervaring op dat hun brieven, gezonden aan den Engelschen consul, niet door dezen waren ontvangen. Dit was eveneens het geval met hun brieven aan Miss Boyd, van de Christen-jonge-vrouwen-beweging en met die aan den superintendent van de Transsylvanische diocese der Hongaarsche Gereformeerde Kerk, Bisschop Charles Nagy. Een staaltje van den toestand der Roemeensche posterijen! Toch vonden zij den consul met den bisschop aan het Station! De militaire gezagvoerder van Nagy-Vár was zoo vriendelijk geweest den consul telegrafisch van hun komst te verwittigen.

De heeren hadden zich voorgenomen om in Zevenbergen en Roemenië voor eigen logies te zorgen, maar de consul was niet in staat hun de mogelijkheid daartoe te schaffen. De bisschop had al een gedeelte van zijn huis moeten ruimen voor inkwartiering, niettegenstaande dat ongerief was hij zoo gastvrij zijn studeerkamer te veranderen in een slaapkamer. Na het vertrek der deputatie vond men in dit feit aanleiding om van overheidswegen zes gemeubelde kamers op te eischen ten behoeve van een officier met diens gezin. Noch de verantwoordelijke hooge plaats van den

bisschop met al den arbeid daaraan verbonden, noch de ernstige ongesteldheid van zijne edele vrouw, konden de autoriteiten van besluit doen veranderen. Hier in Kolozsvár waren de heeren vijf volle dagen in de weer om na te gaan of wat zij vernomen en gehoord hadden betreffende den droeven toestand van de bevolking, de kerk enz. waar was. Zij spraken tot een zeer groote vergadering bij een treffenden dienst in het eerbiedwaardige kerkgebouw, door den vaderlandlievend koning Matthias Corvinus in 1486 gebouwd en door Gabriël Bethlen in 1622 den Calvinisten toegewezen. Zij hielden een samenkomst met gemeentelieden; bezochten de Theologische School met haar boekery en hospitiën; eveneens de Universiteit met haar prachtig gehuisveste bibliotheek, wat nu alles in handen der Roemeniërs is. Zij hadden ook nog een onderhoud met Miss Boyd, zooveen genoemd en met Mevrouw Mathei, de vrouw van een hoogstaand Roemeensch ambtenaar, den heer Ghibu, een ontwikkeld Roemenier, directeur van onderwijszaken, en eindelijk met Roemeensche hoogleeraren, de plaatsvervangers van Hongaarsche professoren.

De Commissie had er sterk op geboopt, door tusschenkomst van Prins Sturdza de beste inlichtingen te kunnen verkrijgen omtrent Transsylvanië, en dat niet zonder grond. Maar hij was als prefect van Kolozsvár genoodzaakt geworden zijn ontslag te nemen, en een andere betrekking te aanvaarden. De extremisten van zijn eigen volk legden hem te veel moeilijkheden in den weg. De Schotten achtten zich zeer verplicht door de vriendelijke manier, waarop de Roemeensche Overheidspersonen met hen de belangen, die hen zoozeer ter harte gingen, te bespreken en in het bijzonder jegens den heer Ghibu, die persoonlijk een onderzoek instelde naar de bijzondere gevallen van onderdrukking, die hen ter oore waren gekomen. De diep droeve toestand, waarin het gereformeerde volksdeel van Hongarije gedurende en na de bezetting verkeerd heeft en nog verkeerd, maakte een diepen en onvergetelijken indruk op hen allen.

Van Kolozsvár maakten de Schotten in gezelschap van een Bisschop der Gereformeerde Kerken, waarnaar zij waren afgevaardigd, een rondreis door een groep van een klein tiental schiedrechtig gelegen steden. Al was hun komst per auto of per trein, waarin de spoorwegdirecties voor hen plaatsen reserveerden, maar pas tevoren aangekondigd, overal werden zij bij aankomst verwelkomd in openbare vergaderingen van de plaatselijke predikanten met de leden der kerk. Op de dagen in de week, zoowel als op den Zondag, waren de kerken tot in den nok gevuld en de meest flegmatieke natuur moest wel ontroeren, als hij daar voor zich zag die groote massa's, waarbij het jonge volk zonder uitzondering verscheen in zijn mooi Zondagsgewaad.

Men bood de Commissieleden bloemen aan en te Brasso moesten zij tusschen een haag van kinderen door, die zich aan weerszijden van het kerkpad in lange rijen hadden opgesteld en onder het wegrijden van den auto werden zij bedolven onder bouquetten en ruikers. Nadrukkelijk spraken zij ook hier weer uit, dat zij zich absoluut niet konden en mochten inlaten met politieke of nationale belangen, doch de bevolking hing hen aan, omdat zij de eerste vertegenwoordigers waren van Gereformeerden uit den vreemde, die hen bezochten na den langen tijd, dat de oude betrekkingen met het Westen vroeger onderhouden, waren afgesneden geweest. Behalve dat zij preekten, scholen en colleges bezochten, hadden zij ook onderscheidene malen een persoonlijk onderhoud en stelden een streng onderzoek in naar de verschillende persoonlijke en kerkelijke ongeligheden, waaronder de Gereformeerde Magyaarsche bevolking leefde. Bij al hun werk werden de heeren bijgestaan door een begaafd en veel geprezen jong predikant, die aan twee der leden bekend was; den eenen door zijn relaties met de Schotsche Zending te Boedapest; aan den anderen als oud-leerling van de Theologische Faculteit van een der Schotsche Universiteiten. Zij hadden in hem een uitnemenden tolk!

G. KEIZER.

PERS-SCHOUW.

'n Singulier afscheids-college.

De 70-jarige leeftijd heeft den origineelen Leid-schen professor J. J. Hartman van de brug, of liever van den kathedraal geworpen. Zooals men weet, is aan de Openbare Universiteit een hoogleeraar op dien ouderdom tot aftreden verplicht. Van Prof. Hartman kan getuigd, dat hij singulier was op alle terrein, waarop hij zich bewoog. Hij schreef niet alleen mooie Latijnsche verzen, o.a. ook voor het nieuwe stadhuis te Rotterdam, maar van zijn hand verschenen ook pikante feuilletons in de „N. R. Ct.“ Hij was allermint een Calvinist en toch kwam hij in de positie, waarin hij geplaatst was, voor den naam Gods uit op een wijze, die weldadig aandeed. Hij drukte, wat hij op z'n afscheids-college sprak, in de „N. R. Ct.“ af.

Reeds uit den aanhef kent men hem.

„In den beginne schiep God den hemel en de aarde.“

Waarijk, het mag een goddelijke bestiering heeten dat juist met die woorden onze Heilige Schrift aanheft. Herhaaldelijk komen zij mij in de gedachte als het allerwiltste wat ooit door een groot denker gesproken is.

Wilt gij weten wanneer hij voorbeeld?

Als ik Lucretius hoor tobben met zijn atomen en ledige ruimte en met al die andere onbegrijpelijkheden, die ons het ontstaan moeten verklaren van al wat wij zien en waarmen met onze zinnen en onze ziel, dan zou ik hem willen toeroepen: „kom, groote dichter dien gij zijt, gij kunt wel wat beters, bekoor en ontroer ons liever met nog meer schitterende beelden en beschrijvingen dan gij ons reeds hebt gegeven, leg nog meer uw hart voor ons open, dat hart zoo vol verontwaardiging over de boosheid, die er heerscht in de wereld, maar meer vervuld nog van deernis met het droevig lot der menscheid, die zich zelve het leven maakt tot een troestellooze kwelling.“

En ik zou aldus willen voortgaan:

„Als gij aan wat men, zeer eenzijdig, „philosofie“ noemt toe zijt, toen dan door uw woord of door wel-sprekend stilzwijgen hoe goed gij het begrijpt dat het menschelijk kenvermogen niet ver reikt, Zwijg over datgene wat gij zelf niet weet of ooit iemand duidelijk zult maken... of spreek, zouds na u de vrome Plutarchus gesproken heeft, van wien ik deze hooge en wijze gedachte aldus meen te mogen parafraseeren: „mijn lieve menschen! dat de steen, dien gij omhoog werpt, nedervalt, dat komt niet van de zwaartekracht of van de aantrekking der aarde — in laatste instantie komt dat doordal God het wil.“

Iemand van onze beginselen zou het natuurlijk anders zeggen. Maar is het geen genot, dat zulke taal van die plaats werd gehoord?

Hij neemt een loopje met vroegere hoogleeraars, die er hun eer in stelden „atheïst“ te zijn.

In mijn jonge jaren stond het, vond men, zeer fraai en wijs zich atheïst te noemen. De groote profet die wijzen had in een studentenkring een voordracht gehouden tegen geloof en godsdienst en bleef, toen hij had uitgesproken, met zijn jeug-dige hoorders nog wat napraten. Daar, vertellend van een uitdrijving uit een door hem lang gevreesd gevaar, liet hij zich de in zijn mond ongezpaste uitdrukking ontvallen: „o, wat was ik dankbaar!“

Toen viel hem een jong theoloogje in de rede met de vraag: „dankbaar, mijnheer, aan wien?“

Prof. Hartman vond er zijn lust in de wetenschap onder het volk, althans onder het ontwikkelde, maar niet academische wetenschappelijke publiek te brengen. Zeker een zware taak, maar die hem niet onverdienstelijk afging. Hij bekende zelf:

Want „popularizeeren der wetenschap“ is lang niet ieders werk, al klinken die woorden voor velen als aanduiding van iets minderwaardigs. En hij, die dat werk wel verstaat, hij zal er zich niet op verheffen, maar alleen zijn oude schrijvers dankbaar zijn, die hem dagelijks zulke uitnemende stof leveren.

En dan geeft hij er een paar staaltjes van, hoe men de oude klassieken kan laten leven voor onzen tijd. Zelfs brengt hij er „Had-je-me-maar“ bij te pas.

Of wel, het kostelijk verhaal over den volksleider Pacuvius Calavius te Capua, „een booswicht, maar geen volmaakte“.

De Capuanië zijn, waarschijnlijk wel terecht, verwoed op hun Senaat; ze willen alle senatoren tot op den laaste man van kant maken. „Een wijs besluit“, zegt Pacuvius, „maar laten wij het met orde en regelmaat uitvoeren“. Zoo gezegd, zoo gedaan. Een voor een worden de Senatoren gearresteerd, voorgebracht, aangeklaagd — neen, eerst moeten de plebejers alvoren, wat ze zeker zullen doen, hen ter dood te veroordeelen, in ieders plaats een ander aanwijzen. Doch al hij den eersten beschuldigde loopt de zaak mis; eerst durft niemand in zijn plaats een ander aanwijzen. Daarop vat er een moed en noemt een naam. Maar nu roept de een: „ik ken dien vent niet“, een ander: „wat, zoo'n schobbejak, zoo'n vlegel, zoo'n uilskuiken!“ 't Eind van den maatregel is zoo als Pacuvius had gewenscht: de oude Senaat blijft aan en de ongeboren kandidaten gaan weer ieder naar zijn werk.

„Zoo leerde men“, zegt Livius, „dat hoe ouder een kwaal is, waaraan men lijdt, hoe gemakkelijker ze te dragen is.“

We kunnen ook wel zeggen, dat het volk van Capua in 200 v. Chr. heel wat verstandiger was dan de Amsterdamse kiezers van 't jaar onzes Heeren 1921.

Hoewel 70 jaar geworden, bewijst hij daarmee nog jong te zijn. Want het popularizeeren der wetenschap is, gelijk door ons eer werd betoogd, een der groote eischen van onzen tijd.

Dan heeft hij het er over, hoe de man van wetenschap niet buiten „genade“ en „openbaring“ kan. Plaait men voor deze beide woorden de nadere bepaling „algemeene“, dan kunnen wij veel van het onderstaande onderschrijven:

Laten wij, literatoren, toch nooit uit ons woordenboek schrappen de twee woorden, die hij geleerde theologen wel eens in discredit zijn geweest: genade en openbaring.

Een lang gezochte waarheid wordt ons meestal geheel onverwachts duidelijk, een moeilijkheid, die wij meermalen tevergeefs hebben beproefd uit den weg te ruimen, lost zich plotseling op. Groote meesters

op u
hoe
ste
wan
doo
wan
wij
heid
onze
De
lange
er d
waar
paste
den
publ
ook
den
loka
vuel
Wan
wein
toch
hebb
heeft
die
niet
weel
inspa
scher
hij a
ronde
beho
de b
maak
vraag
woon
woon
nen
zal h
voor
tot w
wel
het r
waar
zijn l
hij z
dien
van d
wat
eenig
de d
Wij st
schap d
heerscher
openbari
Leuk i
eens voo
Toe
mijn
waarh
had, i
voege
daan
wel v
in zij
en da
dat v
niets
Meerm
af te schi
men-stels
gedrukt,
realiseere
Als he
ongetwijf
Hij kan
Gelukkig
Dat w
voet beh
geen bew
„De W
zoo onbek
dat zoove
kingen in
daarin zij
De
kwam
dat er
weest
dacht
vestige
„n Be
onderz
zocht
dat er
een G
Van
testant
Wat
waren
2 onve
Darwin
in een
positief
Copern
Euler,
grondst
Boyl
negen
scheppi
De l
durend
En d
„Dat d